

दिना चतुर्थाहस्य । “पवमानस्य विश्ववित्” इत्यादिना पञ्च-
माहस्य । “अष्टवत प्रवाजिनम्” इत्यादिना षष्ठाहस्य ।
“ये सोमासः परावति” इत्यादिना सप्तमाहस्य । “पवमाना
अष्टवत” इत्यादिना अष्टमाहस्य । “उपोषु जातम्” इत्या-
दिना नवमाहस्य विश्वजिदतिरात्रस्य च कल्पः । “या वृह-
स्पतिसवस्य सा कुसुर्विन्दुस्य” इत्यादिना कुसुर्विन्दुदश-
रात्रस्य । “पृष्ठात्रात्रस्य पञ्चाहः” इत्यादिना कन्दोमदश-
रात्रस्य । “त्रिष्टोमोऽग्निष्टोमोयत्” इत्यादिना देवपूर्वदश-
रात्रस्य पुण्डरीकैकादशरात्रस्य च कल्पः । इत्येते
अहर्गणसाध्यत्वात् अङ्गीना इत्युच्यन्त इत्युक्तिश्च ।

६५० । “द्वादशरात्रस्य षोडशिमन्तावतिरात्रौ” इत्यादिना
त्रयोदशरात्रयोर्द्वयोः, त्रयोदशविंशतिरात्रस्य, चतुर्दश-
रात्राणां त्रयाणां, पञ्चदशरात्राणां चतुर्णां, षोडशरात्र-
स्यैकस्य च कल्पः । एते सप्तसंज्ञा इत्युक्तिश्च । “सप्तदशरात्रे
चत्वार्याभिष्वक्कान्यहानि” इत्यादिना सप्तदशरात्रस्य,
अष्टादशरात्रस्य, एकोनविंशतिरात्रस्य च । “विंशतिरात्रे सां-
वत्सरिकौ विश्वजिदमजितौ” इत्यादिना विंशतिरात्रस्य ।
एकविंशतिरात्रयोर्द्वयोः, त्रयोविंशतिरात्रस्य, चतु-
र्विंशतिरात्रसम्बन्धिपृष्ठातिरात्रयोश्च कल्पः । “पवस्तेन्दो !
वृषा सुतः” इत्यादिना त्रयोविंशतिरात्रस्य । “उपाकौ
गायता नर” इत्यादिना तदीयप्रथमविंशतिरात्रस्य । “एष
उत्सवेषा रथम्” इत्यादिना तदीयद्वितीयप्रभृतिविंशतिरात्रस्य,
चतुर्विंशतिरात्रस्य च कल्पः । तत्रैकैकोत्तरवृक्षाच्छटौ इत्यु-
क्तिश्च । “नानावृक्षसाम्नामतिरात्रः” इत्यादिना नानावृक्ष-
सामादीनां त्रयाणां त्रयस्त्रिंशद्वात्राणाञ्च तत्र च
एकोत्तरवृक्षानि सम्प्रेत्युक्तिश्च । “विधृतीनां ज्योतिष्टो-
मोऽतिरात्रोऽमोडशिकः” इत्यादिना विधृतीनाम् । “पृष्ठः
षडहः समुद्रोवा” इत्यादिना, च विधृतीनाम् । “यमाति-
रात्राश्च गोष्टोमस्य” इत्यादिना यमातिरात्रप्रभृतीनां
वत्साम्, एकपञ्चाशद्वात्रस्य, एकषष्टिरात्रस्य, यतरात्रस्य
सांवत्सरिकस्य गवामयनस्य च कल्पः ।

११५० । “मध्ये पृष्ठस्य कृष्णोऽतिरात्रः” इत्यादिना मध्ये
पृष्ठस्य, कृष्णाणां व्यूहाग्निष्टोमेभ्य आद्वितीयादङ्कः कल्पः ।
“द्वितीयस्याङ्कः” इत्यादिना तत्रैव द्वितीयाङ्कादि पञ्चानाम-
ङ्कात् । “सप्तमस्याङ्कः” इत्यादिना सप्तमप्रभृतीनां त्रयाणा-
मङ्कात् । “दशमस्याङ्कः पञ्चानाम्” इत्यादिना दशमाङ्क-
प्रभृतिः कृष्णस्य कन्दोमदशाहस्य अहर्गणस्य । “अस्य प्रजा
सहस्रतम्” इत्यादिना कन्दोमदशाहप्रथमाहस्य । “पवस्य

वाचो अपियः” इत्यादिना कन्दोमद्वितीयाहस्य ।
“द्विद्युतताराश्चा” इत्यादिना कन्दोमद्वितीयाहस्य ।
“पवमानो अजोजनत्” इत्यादिना कन्दोमचतुर्थाहस्य ।
उत्तशुभासः” इत्यादिना तदीयपञ्चमवयोरङ्कोः । “ये
सोमासः परावति” इत्यादिना तत्र सप्तमाहस्य ।
“हिनन्ति स्वरस्रजयः” इत्यादिना तत्र अष्टमाहस्य ।
“उपोषु जातम्” इत्यादिना नवमदशमवयोरङ्कोः कल्पः ।
११५० । “पुरस्तात् पृष्ठस्य कृष्णोऽतिरात्रः” इत्यादिना पुर-
स्तात् पृष्ठस्य, तिरात्राभिष्वक्स्य, गोः, आशुषश्च कल्पः । “अस्य
प्रजासहस्रतम्” इत्यादिना द्वितीये कन्दोमे प्रथमाहस्य ।
“पञ्चस्य वाचो अपियः” इत्यादिना तत्र द्वितीयाहस्य ।
“द्विद्युतताराश्चा” इत्यादिना तत्र तृतीयाहस्य । “नभवे
तु स्रजसे” इत्यादिना तत्र चतुर्थपञ्चमयोः षष्ठस्य च ।
“ये सोमासः परावति” इत्यादिना सप्तमादिदशमानानां,
महाव्रतस्यातिरात्रस्य च कल्पः । “विधृतिभिः कृष्णम्”
इत्यादिना दृष्टिकृष्णपायिनामयनानां, द्वादशसंवत्सरस्य,
षड्विंशतिसंवत्सरस्य, यतसंवत्सरस्य, अज्येः सहस्रवा-
ध्यायनस्य च । “प्रथमस्य सारस्वतस्य षोडशिमन्ता-
वतिरात्रौ” इत्यादिना त्रयाणां सारस्वतीनां, दावर्हत-
तैरयोः, सर्पसत्वातिरात्रयोः दशि प्रथमस्य च कल्पः ।
“पवस्य वाचो अपियः” इत्यादिना दशि द्वितीयस्य, तत्र
उत्तरवर्णासे विपर्यासस्य च कल्पः । इत्येवं यागविशेषे
दिनभेदे सूक्तपाठादिप्रयोगो दर्शितः । अन्येषु आशुषाया-
नसूक्तादिकृष्वेतेषु तेषु प्रतिपाद्यविषयाश्च तत्तच्छब्दे
दृश्याः । कल्पपन्थश्च वेदाङ्गभेदः तन्मूलमङ्गशब्दे ७२८०
शिक्षादिवाक्यसक्तम् तत्र “हृत्तो कल्पो ऽथ पथते”
इत्यत्र वैदिककर्मणां विधानज्ञानस्य कल्पपन्थाधीनत्वात्
कर्मसाधनत्वेन हृत्तवाहस्याङ्कता । पिङ्गकल्पः आङ्गकल्पः
पशुकल्प इत्यादि “कल्पवित् कल्पयामास वन्यामेवास्य
संविधाम्” रघुः । अतुष्टाने । “वैश्वक्चोचकल्पश्च” मनुः ।
सपूर्वपदः कल्पप्रत्ययनिष्पन्नस्तु ईषदशमाप्तप्रकृतार्थे ।
“एते प्रदीपकल्पाः परस्परविलक्षणगुणविशेषाः” सां०
का० । “कार्यं त्वया नः प्रतिपन्नकल्पम्” कुमा० ।
“आङ्गकल्पात्तत्रैव यजुर्वेदपरिधिभागः यजुर्वेदशब्दे
विहितः । अथर्ववेदस्यांशभेदरूपकल्पस्तु पञ्चविधः ।
“नक्षत्रकल्पोवेदानां संहितानां तथैव च । चतुर्वि-
द्यादाङ्गिरसः शान्तिकल्पश्च पञ्चमः” विश्वश्रु० । हेना०
दा० देवीशराणे च “पञ्च कल्पा भवन्ति नक्षत्रकल्पो